

Бугрій О. В.

доктор пед. наук, професор.

Криворізький державний педагогічний університет

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ

У статті розкривається проблема мотиваційного забезпечення навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: педагогічне середовище, мотиви навчання, психологічна структура особистості.

В статье раскрывается проблема мотивационного обеспечения учебной деятельности студентов

Ключевые слова: педагогическая среда, мотивы обучения, психологическая структура личности.

The article deals with the problem of providing a motivational learning activities of students.

Keywords: educational environment, learning motivation, the psychological structure of personality.

Постановка проблеми. Проблема мотиваційного забезпечення навчальної діяльності студентів вкрай актуальна, адже від чинників підвищення мотивації істотно залежить ефективність кінцевого результату – освітнього продукту.

У педагогічному середовищі особливо важливо виявити мотиваційні чинники – мотиватори навчальної діяльності, що кардинально впливають на студента як суб'єкта освітньої системи. Навчаючись в університеті, студент зазнає впливу багатьох факторів, що спонукають його до навчання, підвищують або зменшують мотивацію (перешкоджають успішному навчання). Ці чинники суто індивідуальні і залежать від багатьох обставин, але викладачу вищої школи необхідно їх вивчати і враховувати.

П. П. Передрій склав перелік основних чинників, що істотно впливають на поведінку «середнього студента». Негативними факторами мотивації (такими, що її демотивують) є такі чинники [5, с.18]:

- 1) прогалини в освіті до вступу в університет;
- 2) почуття некомпетентності (посередності) з минулого шкільного досвіду;
- 3) перенавантаження у навчанні, нестача часу для творчого мислення;
- 4) контрольні строки й тести, що перешкоджають досягненню високих показників;
- 5) недостатня допомога в самостійній роботі;
- 6) несумісність стилю навчання студента і стилю викладання;
- 7) пасивна участь у навчальному процесі;
- 8) відсутність у студента почуття задоволення від змісту програми навчання;
- 9) надмірна занепокоєність з приводу досягнутих результатів;
- 10) погано сформульовані особисті цілі (навчання заради диплому, а не для майбутньої фахової діяльності);
- 11) емоційна незрілість;
- 12) низька якість навчання, погана атмосфера в аудиторії, негативні соціальні, психічні й фізичні чинники.

Протилежними до наведених є позитивні чинники або мотиваторе ефективного навчання для досягнення успішного остаточного результату. На практиці застосовують різні засоби і методи розвитку мотивації навчання студентів. Характерною особливістю сучасної вищої школи у цьому аспекті є системний підхід, який передбачає розгляд особливостей усіх компонентів системи мотивації, її зв'язок з іншими елементами педагогічної системи. За допомогою системного підходу здійснюється глибокий логічний аналіз об'єкта мотивації, обираються її оптимальні методи і форми. Крім цього, у викладача мають бути певні риси, які б забезпечували

Направленість – це система потреб, мотивів, інтересів особистості. Вона включає різноманітні властивості індивіда (переконання, ідеали, ідейні установки, світогляд тощо). Ця підструктура формується шляхом формування, вона не має безпосередніх природних задатків. Так, природно, виконуючи виховну функцію, педагоги виховують у студентської молоді патріотизм, любов до праці; направляють інтереси до визначених справ (мистецтво, музика, живопис тощо); прищеплюють моральність і тим самим формують її світогляд.

Однією з основних характеристик цієї підструктури є потреби особистості, яких величезна кількість. Потреби – це усвідомлена необхідність у будь-чому, яка спонукає до дії. Потреби поділяються на первинні (потреби у їжі, воді, сні тощо) і вторинні (потреби, які виникають у процесі пізнання світу, набуття життєвого досвіду: потреби успіху, поваги, влади тощо). Найбільш відомими вченими, які вивчали потреби і розробили теорії їх застосування, є А. Маслоу, Д. МакКелланд, Ф. Герцберг. На рис. 1 наведена одна із найвідоміших теорій потреб особистості, яка була запропонована американським вченим російського походження Абрахамом Маслоу (А. Маслоу, 1908-1970 рр.).

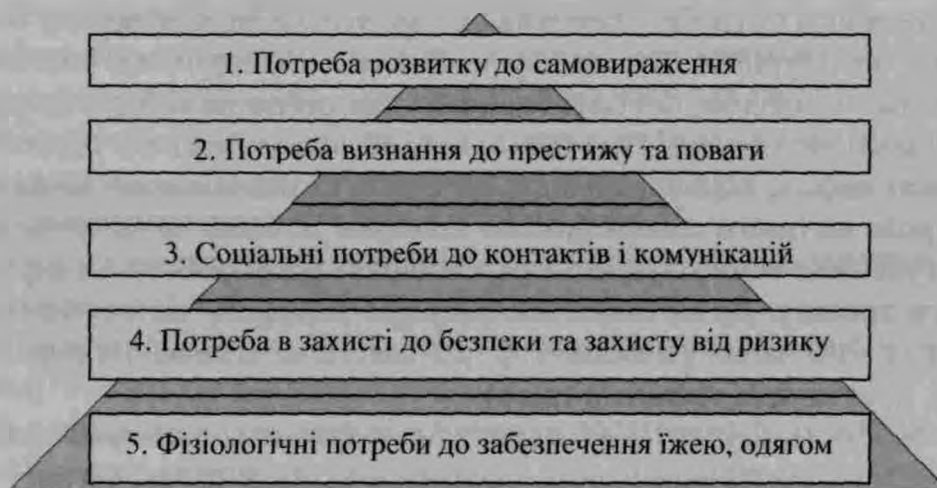

Рис. 1. Ієрархія потреб за А. Маслоу

Визнаючи, що люди мають багато різноманітних потреб, він вважав, що їх можна згрупувати у п'ять основних категорій: 1) фізіологічні потреби (у їжі, воді, відпочинку тощо); 2) потреби в захисті від фізичних і психологічних переобтяжень; 3) соціальні потреби (приналежність до чогось або когось, прагнення соціальної взаємодії, підтримки); 4) потреби у повазі (прагнення до визнання власних досягнень з боку оточуючих); 5) проблеми самовираження (реалізація своїх потенційних можливостей, удосконалення особистості). Згідно з теорією А. Маслоу, всі вказані потреби можна розташувати у вигляді ієрархічної структури [4].

У кожний конкретний момент часу людина буде прагнути до задоволення тієї потреби, яка є для неї важливішою і сильнішою. Перед тим, як потреба наступного рівня стане найбільш могутнім фактором поведінки людини, повинна бути задоволена потреба нижчого рівня. У цьому контексті важливо визначити механізм мотиваційної поведінки особистості студента для того, щоб забезпечити найбільш ефективний вплив на неї.

Мотиваційна поведінка студента ґрунтується на потребах і спонуканні людини. Спонування – це бажання задоволення потреб, яке ґрунтується на відчутті браку чого-небудь. Психологи визначили, що саме потреби та спонування є основним мотивом до дії. Наприклад, студент відчуває потребу у складній, цікавій творчій роботі, і це спонукає його спробувати досягти мети, одержавши завдання, яке забезпечить задоволення цієї потреби. Така діяльність в рамках досягнення мети і буде мотиваційною поведінкою.

Мотив – внутрішнє спонування до діяльності, пов'язане із задоволенням визначених потреб; сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які викликають активність особистості. Мотив є основою діяльності індивіда. Як правило, мотив реалізується у цілі діяльності, хоча на практиці можливе їх неспівпадання. Наприклад, намагання отримати більш високу екзаменаційну оцінку може бути мотивоване як бажанням студента реалізувати потребу в повазі, так і перспективу гарного працевлаштування після закінчення університету. Основними мотивами продуктивної навчальної діяльності студентів є: справедливість (об'єктивність) оцінки результатів діяльності викладачем; можливість удосконалюватися у фаховій і професійній підготовці; можливість реалізувати свої творчі та інтелектуальні здібності; перспектива гарного працевлаштування; моральна винагорода та ін. Л. І. Божович дійшла до висновку, що одним із суттєвих моментів, який розкриває педагогічну сутність творчої активності студентів, є сукупність мотивів [2, с. 45–53].

Не менш значущою складовою мотиваційної поведінки є поняття «інтерес». Інтерес – форма прояву пізнавальної потреби особистості, яка спрямована на той чи інший предмет, відношення до предмета як до чогось для неї цінного. Інтереси особистості можуть бути вкрай різноманітні (до музики, природи, техніки тощо). Головне в даному понятті те, що виявивши цікавість до якогось предмета, людина може зробити цей інтерес засобом досягнення своїх цілей.

Можливості – це здібності людини, які визначають успіх у її діяльності (знання, навички, вміння, досвід). Тобто можливості можна визначити як задатки особистості у її розвитку. Ця підструктура формується у процесі навчання та виробничої діяльності і визначає у суспільстві інтелектуальне та професійне багатство людини.

Характер – це сукупність індивідуальних, психічних особливостей та властивостей індивіда. У цій підструктурі все більше проявляється біологі-

чна основа особистості, але характер закладений в людині повністю від її народження. Його можна змінити під впливом оточуючого середовища і сформувати окремі риси характеру шляхом вправ. Наприклад, шляхом довготривалих постійних тренувань і емоційно-вольового настрою людина може сформувати такі риси характеру, як витривалість, настирливість, сміливість тощо. Природні властивості особистості – це те, що закладено в неї від народження, і, зазвичай, характеризується такими динамічними показниками, як активність та емоційність.

Активність індивіда виражається у прагненні до різноманітної діяльності, прояву себе, сили і швидкості протікання психічних процесів, рухливої реакції, тобто виступає як властивість діяльності індивіда. Проявом активності є енергійність, швидкість мовлення, стрімкість жестикуляції та ін. Активність може бути позитивною і негативною (визначається відповідністю цілей діяльності особистості цілям навчального процесу).

Емоційність виявляється рівнем нервової збудженості індивіда, динамікою його емоцій і почуттів, що характеризують ставлення до навколишнього середовища. На початку 20-х років ХХ-го ст. швейцарський психолог К. Г. Юнг (1875–1961 рр.) запропонував психологічні особливості індивіда, які витікають із його інтересу до оточуючого світу, називати «екстраверсія-інтроверсія» [6].

Екстраверсія – характеристика психологічних властивостей особистості, за якої індивід зосереджує свої інтереси на зовнішньому світі, зовнішніх об'єктах за рахунок власних інтересів через пониження особистої значущості. Екстравертам властиві імпульсивність поведінки, активність у жестах, товариськість, прояв ініціативи, соціальна адаптованість, відкритість. Інтроверсія – характеризується фіксацією уваги особистості на власних інтересах, своєму внутрішньому світі. Інтроверти вважають свої інтереси найважливішими, надають їм вищої цінності, для них характерна замкнутість, соціальна пасивність, схильність до самоаналізу, досить складна соціальна адаптація.

Темперамент – сукупність індивідуальних, уроджених психологічних рис особистості, які залишаються відносно постійними при різноманітних мотивах і цілях діяльності людини і проявляються через їх реакцію на життєві ситуації. Темперамент характеризує динамічну і емоційну сторону діяльності та поведінки людини. Це повністю біологічно обумовлена психологічна підструктура індивіда. Гіппократ у V ст. до н. е. запропонував пов'язувати стан людини зі співвідношенням різноманітних рідин, що циркулюють у ній, і дав назву чотирьом типам темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік.

За цією класифікацією кожний тип темпераменту особистості визначається процесами збудження та гальмування к корі головного мозку людини. Це призводить до формування визначених характеристик індивіда:

– холерик – сильний, але неврівноважений тип нервової системи (процеси збудження переважають над процесами гальмування);

– сангвінік – сильний, врівноважений, рухливий (процеси збудження і гальмування врівноважені);

– флегматик – сильний, врівноважений, інертний (процеси збудження і гальмування теж добре збалансовані);

– меланхолік – слабкий тип нервової системи (процеси гальмування переважають над процесами збудження).

У порівнянні з характером темперамент не може бути добрим або поганим, адже талановитою, розумною може бути людина з будь-яким темпераментом. Вищеперераховані типи темпераменту суттєво впливають на поведінку особистості у процесі навчання. Знання можливої реакції індивіда на події, що відбуваються, виходячи з його темпераменту, дозволяє продуктивніше вести навчальний процес, впроваджувати освітні інновації, зменшити загрозу виникнення конфліктів.

«Я-концепція» була запропонована американським психологом Карлом Р. Роджерсом (1902–1987 рр.). Вона формується у процесі взаємодії особистості з оточуючим середовищем і є інтегральним механізмом саморегуляції її поведінки. Зазначена концепція визначає відносно стійку, більш-менш усвідомлену систему уявлення індивіда про себе, на основі якої він будує свої відносини з іншими людьми. Дане поняття включає уявлення особистості про себе, власні інтереси, здібності, орієнтації, самоповагу, впевненість у собі.

У людській свідомості закладені психологічні механізми захисту свого «Я-образу», необхідні для підтримки психологічної рівноваги і психологічного комфорту особистості. Разом з тим ці ж механізми можуть ускладнити сприйняття критичних зауважень, оскільки порушують єдність створеного уявлення про себе. Неадекватне уявлення про себе створює багато психологічних бар'єрів (спілкування, ігнорування інформації) і конфліктність поведінки, що заважатиме налагодженню суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у навчально-виховному процесі.

Висновок. Отже, підкреслюючи важливу роль мотивації у навчальному процесі, слід зазначити, що саме від педагогічної творчості і відповідного мотиваційного середовища залежить активність студентів і як наслідок – рівень сформованості пізнавального досвіду. При цьому викладачу на основі вивчення психологічної культури особистості необхідно обирати найбільш оптимальні методи і засоби внутрішніх і зовнішніх факторів мотивації високопродуктивної навчальної творчої діяльності студентів у вивченні відповідної дисципліни (теми, розділу). Для того, щоб викладач міг ефективно керувати діями студентів, йому необхідно постійно піклуватися про творчий мікроклімат у студентських мікрогрупах, вивчати потреби, мотиви діяльності і характер учнів, на цій основі формувати психологічні закономірності навчальної діяльності. Лише за таких умов система мотивації буде дієвою, а процес управління навчальною творчою діяльністю студентів – ефективним.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев // Избр. психол. тр. в 2 т. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 1. – 232 с.
2. Божович Л. И. Психологические закономерности формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Вопросы психологии. – 1976. – № 6. – С. 45–53.
3. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті / Н. Л. Коломінський – К. : МАУП, 2000. – 286 с.
4. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики : пер. с англ. / А. Маслоу – СПб. : Евразия, 1997. – 430 с.
5. Подерій П. П. Оцінка в міжнародній системі освіти / П. П. Подерій. – К. : ІСДО, 1995. – 196 с.
6. Юнг К. Г. Психологические тип / К. Г. Юнг – М. : Алфавит, 1992. – 105 с.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2011 р.

УДК 378.637.016:78(043.3)

Єременко О. В.

доктор пед. наук, професор,

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ЄДНІСТЬ РАЦІОНАЛЬНИХ ТА ЕМОЦІЙНИХ АСПЕКТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Актуалізовано проблему єдності раціональних і емоційних способів освоєння мистецтва, висвітлено сутність консолідаційної єдності пізнавально-пошукового, оцінювально-інтерпретаційного і творчо-продуктивного видів навчальної діяльності фахівців музично-педагогічного профілю.

Ключові слова: фахівці з музичного мистецтва, пізнавально-пошукова, оцінювально-інтерпретаційна, творчо-продуктивна діяльність.

Актуализирована проблема единства рациональных и эмоциональных способов освоения искусства, отражена сущность консолидационного единства познавательного, оценочно-интерпретационного и творчески-производительного видов учебной деятельности специалистов музыкально-педагогического профиля.

Ключевые слова: специалисты музыкального искусства, познавательного-поисковая, оценочно-интерпретационная, творчески-производительная деятельность.

The problem of rational and emotional means of art mastering unity is actualized: essence of consolidation unity of cognitive-searching, estimation-interpretative and creative-productive kinds of educational activity of music-pedagogical profile specialists is elucidated.

Keywords: music art specialists, cognitive-searching, estimation-interpretative, creative-productive activity.

Постановка проблеми. Безперечно, проблема вирішення завдань наукового осмислення і конструювання освітнього процесу в сучасній вищій школі знаходиться у річизі актуальних питань сьогодення. За таких обставин, здійснення освітянських процесів потребує організації професійної підготовки, яка спрямована на формування духовності, як «специфічної риси, що виявляється у багатстві внутрішнього світу особистості, її